

ЗА ПОЛИТИЧЕСКАТА ФИЛОСОФИЯ НА ЛИБЕРАЛИЗМА

Гл. асист. д-р Николай Живков
Стопанска академия "Д. А. Ценов" - Свищов

Abstract:

The biggest value in political philosophy of liberalism is the man and the realization of his own power in coordination of voluntary amalgamates. Agreement for common actions among the human individuals is reached with application of the values of a liberal democracy - freedom, equality and justice, with the leading role of the freedom. In regulation of the relationship between citizens, they put them in conditions of equal chances for reaching of its individual aims and common welfare.

Keywords: liberalism, human rights, state of the law, liberal democracy, freedom, equality, justice.

Резюме

Най-голяма ценност в политическата философия на либерализма е човекът и реализацията на същностните му сили в условията на доброволно сдружаване. Съгласие за общи действия между човешките индивиди се постига с прилагане ценностите на либералната демокрация – свобода, равенство и справедливост, водеща между които е свободата. С прилагането им при регулиране на обществените отношения, човешките индивиди се поставят в условията на равни шансове за достигане на индивидуалните си цели и общото благо.

Ключови думи: либерализъм, права на човека, правова държава, либерална демокрация, свобода, равенство и справедливост.

Плуралистичният характер на политическия живот в европейските страни поставя партиите в условията на конкурентна надпревара за участие в демократичния публичен процес на формиране и провеждане на държавната политика. Фактор за активното им включване в него са ценностите и идеалите, от които се ръководят при изразяване интересите и изясняване на фактите за живота на социалните групи и тяхното осмисляне в теории и програми за политическо действие. Те са трайните ориентири в поведението и действията на политическите институции, лидерите и гражданите при практическото им участие в политическите взаимодействия. В настоящата статия се характеризират основни ценности на политическата философия на либерализма, прилагани в политическата практика при формирането на съвременните идеи за правата на човека, правовата държава и за конституционното им утвърждаване.¹ Политологията като наука изследва отношенията между основните субекти на публичния процес на управление, а политическата философия е “не знанието за фактите, а знанието за значението на фактите ... нормативното и обществено концептуално съдържание на социалното самопознание”². С други думи

¹ Тук не се разглеждат идеите на съвременните либерални школи като австрийската, чикагската и вирджинската.

² Янков, Г. Политология. София, Университетско издателство “Стопанство”, 1997, с.177.

“зад всяко политическо решение стои осъзната или не концептуална система за справедливост, свобода, човешки права и власт...”³

1. Относно формирането на либералните възгледи за правата на човека и държавата и влиянието им върху политическата практика

Според Дж. Сартори “либерализмът може просто да се обяви за теория и практика на юридическата защита на индивидуалната политическа свобода, чрез конституционната правова държава”⁴. Поставя се акцент върху най-същественото от характеристиката на либерализма и същевременно върху най-значимото от приносите му към съвременната цивилизация – индивидуалната свобода на човека и нейната защита от конституционната държава. Либерализмът е този, който утвърждава като най-голяма ценност човека и вярата в същностните му сили. Ето защо той възприема свободата като основополагащ принцип на неговия живот. Признава правото му сам да определя своето поведение и действия, самостоятелно да избира жизнените си стратегии и решава произтичащите от тях проблеми, като се мотивира от индивидуалните си интереси.

Началото на формирането на тези претенции на човешка активност се поставя от протестантската религиозна революция през XVIII в. с разрушаване стереотипите на феодалния (традиционния) начин на живот и поведение. Именно протестантската религия утвърждава индивидуалистичен морал и убеждение, че човешкото съществуване е грижа на отделния човек. Тази светогледна позиция се поражда от материалните условия на живот с развитието на индустрията, търговията и стоковото производство, които дават шанс на инициативните и предприемчивите. Човешкият индивидуализъм се превръща във фактор за успеха на всяка дейност, извършвана в обществото. Стопански мотивираното население на Европа се стреми да даде израз на естественото си право да направлява своето поведение и живот в съгласие с частните си интереси и изгоди, а не според изискванията на дълга към висшето благо, определяно от каноните на църквата⁵.

Политическите мислители като П. Хобс, Б. Спиноза и Дж. Лок, теоретически обосновават зараждащия се модерен индивидуалистичен светоглед, който утвърждава модерното схващане за човека и обществото, елементите на което са: "морален приоритет на индивида пред каквато и да е социална общност; еднакъв морален статус за всички хора; морално единство на човешкия род и второстепенно значение на конкретните исторически общности и културни образувания; вяра във възможностите за усъвършенстване на обществените институции и политическа уредба”⁶. В съгласие с него мислителите на Просвещението формират либералния възглед за правата на човека, който развива идващите от древността идеи за естествените права. В техните съчинения се обосновават фундаменталните за човека права на живот, свобода, собственост и други, които се обявяват за естествени и неотчуждаеми. Те се прокламират като норми на отношенията между гражданите и държавата⁷.

Първите държавно-правни актове, в които либералните възгледи за правата на човека получават юридическо признание се появяват най-напред в Англия, а след това в САЩ и Франция. През 1679 г. в Англия е приет известният “Акт за най-добро осигуряване на свободата на поданиците и за предотвратяване заточаването отвъд

³ Алтернативи на несвободата. Изд. “Пигмалион”, 1998, с.9.

⁴ Сартори, Дж. Теория на демокрацията, кн. 2. Класически проблеми. София, 1992, с. 182.

⁵ Виж Георгиев, Б.,Г. Горанов и И. Парчев.Пътят към изборите. София, 1991, с. 10- 12.

⁶ Грей, Дж.Либерализмът. София, 1991.

⁷ Виж Пугачев, В. П. и А. И. Соловьев. Введение в политологию. Москва, 1999, с. 85.

морето”. Основните положения залегнали в него след това са доразвити в “Бил за правата” и “Акт за по-нататъшното ограничаване на короната и най-добро осигуряване на правата и свободите на поданика”. С основополагащо значение основните човешки права са и в приетата през 1779 г. “Декларация за независимостта на САЩ”. Първият от новоприетите учредителни актове на Великата френска революция от 1789 г. е “Декларацията за правата на човека и гражданина”. В нея се прокламират “естествените, неотчуждаемите и свещени права на човека”⁸.

Първоначално получилият признание възглед за правата на човека се ограничава до необходимостта от обезпечаване личната безопасност на гражданите, охраната на техния живот и собственост от нежелана външна намеса от страна на държавата и правото на контрол над нея чрез избор на представителния ѝ орган – Парламента. В края на XIX и началото на XX век под влияние на политическите борби на трудовите слоеве от обществото се поставя въпросът за тяхното разширяване в икономически и социален аспект. В европейските страни той получава правното си решение след Втората световна война, когато се проявява стремеж и за международноправно регламентиране на човешките права. Поводът е безчовечното отношение към милиони хора през войната, което поражда и необходимостта от международни гаранции за защита правата на човека. Те намират израз в приетата с резолюция на Общото събрание на ООН на 10.XII.1948 г. “Всеобща декларация за правата на човека”. В нея се провъзгласяват политически, икономически и социални права, които нямат задължителна сила, но оказват силно влияние за развитието на правната регламентация на човешките права. Тя служи за основа при разработването на редица международни договори и регионални актове, свързани с правата на човека. Оказва влияние и върху националните законодателства при решаването от тях на проблеми от подобно естество⁹.

Утвърждаването от либерализма на правото на човека да разполага със своя живот и способности, поражда класическата либерална свобода за избор на занятие, сдружаване, придвижване и др. Така най-важните избори в живота на човешкия индивид се превръщат в негово частно дело. Либералният възглед за права и свободи подготвя почвата за създаването на принципно нова форма на сътрудничество между хората, почиваща върху индивидуалния интерес и доброволното договорно обвързване. От тази гледна точка обществото престава да се разглежда като организъм. То може да бъде разбрано чрез анализ на дейностите, които се мотивират от стремежите на човешките индивиди да осъществяват своите интереси и способности. “Човешкото общество е, казва фон Мизес, форма на сдружаване на индивидите за съвместна дейност. В сравнение със самостоятелната дейност на индивидите съвместната дейност, извършвана на принципа на разделението на труда има едно основно предимство – тя е продуктивна”¹⁰. Системите на човешко сътрудничество при разделението на труда, според него, могат да бъдат две. Едната е основана на частната собственост, а другата – на колективната собственост върху средствата за производство. Именно с първата е свързан либерализмът. Ето защо, ако ще трябва да се синтезира ”програмата на либерализма в една единствена дума, тя ще е собственост, т.е. частна собственост върху средствата за производство”¹¹. Редом със собствеността, фон Мизес добавя и мира. Във връзка с този възглед за обществото, поставящ в основата разделението на труда върху принципите на частната

⁸ Виж Петров, Т. Въведение в политологията. Система на основните права на гражданите в демократичната държава. София, 1997, с.13-14.

⁹ Пак там, с.19-22.

¹⁰ Фон Мизес, Л. Основи на либералната политика. В: Панорама, бр1-2,1991 с. 71

¹¹ Пак там, с. 72.

собственост, произтичат и следните изводи за отношенията между него и отделните човешки индивиди: Първо, не човешките индивиди трябва да служат на обществото и структурите, които се създават в него, а обратно. Формите на живот са средство за постигане на индивидуалните цели, които си поставят сдружилите се индивиди. Второ, устойчивостта и развитието на обществото са в зависимост от инициативността и предприемчивостта им. След като те имат възможност да постигнат своето индивидуално благо, “това означава, че се решава и проблемът за общото благо и следователно наличните обществени форми на живот и организация, като се започне от държавата и се стигне до организацията на микрогрупите, до институциите с най-ограничени функции”¹². Трето, общото благо или обществено добро, не е сума от известни конкретни резултати, които трябва да се постигнат, а “абстрактен ред, който общо взето не е ориентиран към никаква определена цел, а просто осигурява на всеки член на обществото най-добър шанс да използва своите знания за своите цели”¹³.

Като основна ценност, в своята политическа философия либерализмът утвърждава човешкия индивид и свободата на неговата воля за действия, защитена с притежаваната собственост. В съгласие с естествените права на човека политическите мислители конструират нова форма на държавата. Тя е призвана да съответства на неговата природа. Според Г. Горанов, политическата мисъл от Т. Хобс и столетията след него изразяват една обща тенденция, държавата да се представя като продукт на разума, като общност, в която човешките индивиди могат да водят съвместен живот, съответстващ на тяхната природа и приоритет на гражданското общество над държавата¹⁴.

Крайният резултат от търсенията на мислителите е държавата, основана на консенсуса, чиято единствена цел е да пази и защитава правата на човешките индивиди. Тази ѝ мисия определя нейния договорен характер, замяната на съсловния с изборния парламентаризъм, разделението на властите, върховенството на закона и неговата задължителност по отношение на всички. Целта на държавата е да обезпечи господството на правото, на което и тя самата е длъжна да се подчинява¹⁵.

Концепцията за правовата държава, според Г. Близнашки, възниква в недра на конституционната мисъл на ранния либерализъм в Германия през първата половина на XIX век. Правовата държава се характеризира като определен тип държава “на разума, чиито цели и функции се ограничават до свободата и сигурността на личността и на собствеността, т.е. нейното предназначение се свежда до гарантирането на индивидуалната свобода и до облекчаването на индивидуалната самореализация”¹⁶.

Ранният либерализъм се придържа към ценностна ориентация за създаване на политически и правов ред, обезпечаващ свободата на човешкия индивид да преследва целите на своя живот, докато мисията на държавата по-скоро е да съдейства на индивидуалната му самореализация. Обаче през втората половина на XIX век той навлиза в класическата си фаза на развитие. Не без влиянието на юридическия позитивизъм се възприема “една формална концепция за правовата държава, лишена от всякаква цел и съдържание”¹⁷. Вниманието на държавата се насочва към установяване на управление, което се свежда до поддържане на правовия ред, равенството на гражданите пред формалните изисквания на закона, справедливо

¹² Фотев, Г. Гражданското общество. С., 1992, с.80.

¹³ Фон Хайек, Ф. А. Принципи на либералния обществен ред. В: Панорама, бр.1-2, 1991, с.61.

¹⁴ Виж Георгиев, Б., Г. Горанов и И. Парчев. Пътят към изборите. С., 1991, с. 8

¹⁵ Пак там, с. 9

¹⁶ Близнашки, Г. Формата на държавата. С., 1999, с.78-83.

¹⁷ Пак там, с.85.

правосъдие и независимост на съдебните органи. Ориентирана предимно към осигуряване на правната сигурност, тя остава безразлична към последствията от своите действия, които водят до задълбочаване на социалното неравенство¹⁸.

Реакция на слабостите, с които се проявява формалната правова държава са критиките към нея в Германия – периода на Ваймарската република от “консервативни” и прогресистки” позиции. Консервативните либерали я атакуват от гледна точка на ранния либерализъм, а прогресистите призовават към установяване на държава, която по-активно да се намеси в решаването на проблемите на социалното неравенство¹⁹.

Формирацията се между двете световни войни либерален реформизъм поставя въпроса за коригиране функциите на държавата, в смисъл на признаване необходимостта от участието ѝ в определени граници в регулирането на икономическите отношения и решаването на социалните проблеми. Съществен принос в обосноваването на идеите и ценностите на либералния реформизъм има Дж. Кейнс, който под влияние на световната икономическа криза формулира програма за активна намеса на държавата в социално-икономическата сфера на обществото. В съгласие с идеите за активизиране ролята на държавата, през тридесетте години на XX век се реализира “новият курс“ на президента Ф. Д. Рузвелт, с който САЩ преодолява икономическата си криза и осъществява промените в икономическата структура на американското общество²⁰.

Промененото отношение на либералите реформисти в западноевропейските страни към държавата след Втората световна война води до налагане на демократичния конституционализъм, който дава правен израз и признание на концепцията за социалната държава. Под влияние на извършващите се процеси на демократизация на политическия живот се преминава към едно материално разбиране на правовата държава. То изисква от всички участници в обществените и политическите взаимодействия “да се придържат към официалната представа “за общо благо”, а основните права и свободи на гражданите могат да се противопоставят дори срещу решенията на свободно избраното народно представителство”²¹. Това преминаване от формална към материална правова държава е свързано с преодоляване на юридическия позитивизъм, характеризиращ се с увлечения по нормативизма. То, според Г. Близнашки, става възможно благодарение утвърждаването на нов тип държавност, имаща социално-правен характер. Тя е резултат от възприетата политическа формула, съединяваща “правова” и “социална” държава.

Историческият обзор показва, че възникналата в идейно-политическото движение на либералния конституционализъм правова държава преминава през различни форми в своето развитие. Съвременната конституционна правова държава съединява елемента както на формалната, така и на материалната държава. Формалните елементи се въплъщават в институционалната ѝ структура, която е изградена в съответствие с принципите на разделението на властите и включва органи, които осъществяват предоставените им правомощия по предварително установени процедури. Те създават правовия ред и в съгласие с неговите изисквания направляват отношенията в обществото. Материалните елементи намират израз в съдържанието на дейността на конституционната правова държава. Това са висши ценности, които съставляват ядрото на “общото благо”, като свобода, равенство, справедливост,

¹⁸ Пак там, с.86-87.

¹⁹ Пак там, с.90.

²⁰ Виж Решетников, С. В. Политология. Минск, 1999, с.361.

²¹ Близнашки, Г. Цит. съч.,с.91.

политически плурализъм и др. Те я насочват към постигане не само на социална справедливост, но и рационално упражняване на публичната власт²².

Либералният реформизъм не скъсва идейните си връзки с класическия либерализъм. Той съхранява привързаността си към индивидуалната свобода, плурализма на политическия живот и устремеността към социалния прогрес. Новото е, че юридическата защита на индивидуалната свобода се стреми да осъществи чрез конституционната държава²³.

Съвременното развитие на либерализма – от 60-те и 70-те години на ХХ век се свързва с чикагската школа и по точно с икономическото направление в Чикагския университет, представители на което са М. Фридман, Г. Бекер, Дж. Мут, което включва “монетаризма” и “икономиката на предлагането.

2. Ценности и политически идеали на либерализма

Либерализмът постига съгласуването на интересите на живеещите в модерното общество човешки индивиди посредством ценностите на либералната демокрация. Като светогледна позиция на гражданите тя се гради върху разбирането, че те “ще съумеят да следват своите интереси, когато са свободни да правят сами избора за своите съдби. Няма гаранция, че при либералната демокрация те ще направят непременно верният си избор. Но това, което ѝ дава предимство пред всички останали форми на власт и управление е, че тя предоставя гаранции за възможността да направи този избор без страх от потисничество и унижение на човешкото достойнство”²⁴. Правата и достойнството на човека са гледната точка, която мотивира свободния избор на отделния гражданин при определяне на целите и действията за тяхното постигане в обществената среда. Според нас, като изхожда от позициите на институциите, които осъществяват управленски дейности, Дж. Сартори включва два компонента в понятието либерална демокрация – либерален и демократичен. Първият се опира на отделната личност и се занимава предимно с политическото робство, личната инициатива и формата на държавата. Вторият – на обществото, ето защо е чувствителен към благоденствието, равенството и социалното сплотяване²⁵. Отношението между тях според Т. Дронзина се менят “ако доминирането на либералния елемент е факт за ХІХ век, то приоритет на демокрацията е принципът на двадесетото столетие”²⁶. В съвременната политическа практика те се прилагат в своето единство и само така представят облика на либералната демокрация. От гледна точка на единението им тя е “равенство чрез свобода, посредством свобода, а не свобода посредством равенство”²⁷. С други думи сред ценностите, посредством които либералната демокрация съгласува интересите на хората и ги насочва към общи действия в съгласие с национално-държавните - свобода, равенство и справедливост, водеща е ролята на свободата. Та нали либерализмът като мироглед възникна в името и защитата на индивидуалната свобода.

Може би най-значим принос в обосноваването на съвременния идеал за свобода се съдържа в ценностната система на либерализма. В нея се поставя въпросът за правото на гражданите самостоятелно и на своя отговорност да преследват целите на живота си, без да им се упражнява външно влияние или намеса, от който и да било,

²² Виж Близнашки, Г. Цит.Съч.,ц.93-98.

²³ Виж Сартори, Дж. Теория на демокрацията. Кн.2, Класически проблеми, София 1992, с.182-186

²⁴ Карасимеонов Г. Политика и политически институции. София, 1997, с.230.

²⁵ Виж Сартори, Дж. Цит. съч. с.188-190

²⁶ Дронзина, Т. Политология. София. 1996, с.61.

²⁷ Сартори, Дж. Цит. съч., с.193.

в това число и от страна на държавата. “Свободен, според Дж. Грей, е онзи човек, който притежава нужните му права и привилегии, за да мисли и действа самостоятелно – сам да управлява себе си, а не да бъде управляван от друго ... каквото и друго да включват, основните свободи трябва непременно да съдържат правна закрила на една либерална държава – закрила от произволно задържане, свобода на съвестта, на сдружаването, на придвижването и пр.”²⁸ Така цитираното мнение изразява позицията на класическия либерализъм за свободата като негативна, според който тя се разглежда като “свобода от някакво ограничение или съдържане”²⁹. Човешкият индивид трябва сам да използва предоставените му права за постигане целите на своя живот. Гаранции за негативната свобода са частната собственост и свободният пазар. Връзката между собствеността и човешките свободи, според Дж. Грей, е съществена, а не формална. Благодарение собствеността на човека върху личността и живота му, се поражда класическите либерални свободи като договорна, свобода на занятието, сдружаването и др.³⁰ Либералният обществен ред защитава по конституционен път основните права на човека в тяхната негативна форма, а частната собственост е тази, която ги облича в позитивна форма³¹. Така тя на практика увеличава автономността на човека, т.е. самостоятелно без външна намеса и съдействие да преследва целите на своя живот.

Свободните пазари, от своя страна, осъществяват координацията на човешките дейности непринудено, без да поставят конкретно определени цели. Всеки субект приспособява своите действия и планове, реагирайки на информацията за предпочитанията и ресурсите на останалите, която достига до него чрез ценовите сигнали. Резултатите от приспособяването са съгласуването и равновесието. “Тази форма на координация – според Дж. Грей – е по-съвършена от всяка друга, която би могло да се постигне чрез централизирано планиране и при това в нито един момент не накърнява свободата на индивида”³².

С други думи свободните пазари като естествен, координиращ материалните дейности фактор, дават допълнителни позитивни гаранции за свободата на действията на човека. Свободата му се поставя в зависимост от неговите същностни сили да реализира правата си, а надеждна защита и гаранция за ефективната им реализация са собствеността и свободните пазари. Държавата е призвана да изпълнява само охранителни функции по отношение на човешките права.

В либерален смисъл човек се смята за свободен дотолкова доколкото никой не пречи на действията му, а неговата политическа свобода, според А. Бърлин “може да се определи като границите, в които даден човек може да действа, невъзпрепятстван от никого”³³. Във връзка с това възниква въпросът за границите, в рамките на които се простира свободната изява на човека да действа и обстоятелствата, които ги определят.

От гледна точка на либералната нравственост А. Бърлин определя въпросните граници по следния начин: “щом за хората свободата на личността е висша цел, то никой няма право да се радва на свободата си за сметка на други хора. Равенството на свободата гласи: да не се държим с другите така както не бихме искали да се държат с нас, да се отплащаме подобаващо на онези, на които дължим свободата,

²⁸ Грей, Дж. Либерализмът. С., 1991, с. 62.

²⁹ Дрозина, М. Политология. С., 1996, с. 55.

³⁰ Виж Грей, Дж. Цит. съч., с. 64.

³¹ Пак там, с. 59.

³² Грей, Дж. Цит. съч., с. 70.

³³ Бърлин, А. Две схващания за свободата. В: Алтернативи на несвободата. С., 1998, с. 64.

благоденствието и знанията си; справедливост в нейния най-прост и универсален смисъл...³⁴

Границата на свободните действия на човека, според К. С. Гаджиев, зависят както от неговата природа, така и от външната среда, която му определя свободното пространство, на което другите нямат право да посягат. Истинската свобода, според него, може би има място “само при условие, че се признава на всеки границата на това пространство, а също така взаимните права и отговорности. Тук, ако се използва мисълта на И. Кант, може да се каже : моята свобода свършва там, където започва свободата на другите”³⁵. Мярата в този смисъл се дава от законите. Те определят рамките, с пресичането на които се нарушават правата и свободите на другите хора.

За разлика от класическите либерали, които са привърженици на негативната свобода, либералите реформисти (ревизионисти) отстояват идеала за позитивната свобода. Според А. Бърлин “позитивният “ смисъл на думата “свобода” е породен от желанието на личността сама да си бъде господар”³⁶. Позитивната представа за нея “включва възможността за лична реализация (или може би дори предполага постигането ѝ)”³⁷. Ако за постигането на “лична реализация са необходими определени възможности, способности или условия, притежаването на такива възможности, трябва да се разглежда като част от самата свобода. Именно на тази основа либералите ревизионисти защитават държавата с обезпечено социално осигуряване като институция, благоприятстваща свободата; според тях тя дава на индивида необходимите му възможности и така увеличава шансовете му да бъде свободен”³⁸. С този си възглед за свободата либералите реформисти поставят въпроса за създаването със съдействието на държавата на необходимите условия, с възползването от които човешкият индивид може да се чувства свободен. От тази гледна точка привържениците на позитивната свобода защитават държавата, която със социалните си инициативи осигурява условия личността сама да си е господар.

В контекста на съвременната конституционна държава, правните позиции на гражданите се гарантират както чрез негативната, така и чрез позитивната свобода. Негативната свобода се проявява по отношение на правата и свободите им, които обезпечават ненамеса и посегателства при реализиране на техните способности, а позитивната, във връзка със социалните права за справедлив достъп до условия за развитие на техните същностни сили.

Либерализмът от времето на своето възникване се придържа към схващането за естествените права на човека, което изисква равни политически и граждански права за всички, т.е. равенство пред закона.

Равенството на гражданите пред закона е с фундаментално значение за постигане на съгласие между тях за общи действия. Две, според фон Мизес, са причините, които изискват хората да бъдат равни пред закона. Първата, за да може човек да дава със своя труд, всичко на което е способен и втората, това е запазването на социалния мир. Неравенството в благосъстоянието стимулира производствената активност на човека³⁹.

Дж. Сартори обръща внимание, че след наполеоновия период и реставрацията от европейската история, “либерално-демократичното искане за равенство постепенно започва да включва три специфични изисквания:

³⁴ Пак там, с. 67.

³⁵ Гаджиев, К.С. Политическая философия. М., 1998, с.328-329.

³⁶ Бърлин, А. Цит. съч. с. 73.

³⁷ Грей, Дж. Цит. съч., с. 19.

³⁸ Пак там, с. 54.

³⁹ Виж Фон Мизес, Л. Цит. съч., с.71.

1. Всеобщо равно избиращелно право, което означава разпространение правото на глас върху всеки като завършек на политическата свобода.

2. Социално равенство, разбирано като равенство в социалното положение и значение, което означава, че класовите и имотните различия не носят привилегии.

3. Равни възможности⁴⁰.

Либерално-демократичните идеали за равенство се формират от гледна точка на "равното отношение" към човешките индивиди, които са различни и покриват основните им роли в обществото – гражданска, социална, трудова и свързаните с тях права.

Формирането на либералния идеал за справедливостта върви основно по две линии. Първата от тях води своето начало от тезата за естествените права, която е предложена от Дж. Лок, а в новото време се развива от Р. Нозик. В нейното русло социалната справедливост се схваща като защита на естествените права, т.е. хората могат да предявяват претенции един към друг, държавата и обществото, защото принадлежат към човешкия род⁴¹.

Втората линия разглежда справедливостта в непосредствена връзка със свободата. Според Дж. Мил, да се ограничава, свободата е допустимо дотолкова, доколкото е в името на ненанасяне вреди на свободата на другите⁴².

С името на Дж. Ролс свързваме един от съвременните възгледи за справедливостта. Концепцията за нея се формира не само като противовес на утилитаризма, тя е и обобщение на "по-високо ниво на абстракция на известната теория за общественния договор, така както е представена в трудовете на Лок, Русо и Кант"⁴³. За целта той изхожда от разбирането, че "обществото е повече или по-малко независимо съдружие на хора, които в своите отношения един към друг признават определени правила на поведение за задължителни и в по-голямата си част постъпват в съгласие с тях"⁴⁴. Тези правила определят системата на сътрудничество помежду им. Независимо от това, че обществото, според него, е "обединение на съдружници с цел взаимна изгода", то се характеризира както с общност на интересите, така и с конфликтни отношения. Идентичността на интересите се определя от по-добрия живот, в резултат на сътрудничество между човешките индивиди, а конфликтът на интересите - от факта, че те не са безразлични към начина, по който се разпределят произведените блага. Ето защо е необходим "набор от принципи за избор между различните обществени спогодби, които определят това разпределение на ползите, както и за подписване на споразумение за отделните дялове"⁴⁵. Тези принципи, според Дж. Ролс, са принципите на социалната справедливост и "представяват метод за възлагане права и задължения в основните институции на обществото и постановяват съответното разпределение на изгодите и бремето на общественото сътрудничество"⁴⁶. Те са основополагащите условия на съдружието на човешките индивиди и трябва да регулират всички споразумения, свързани със сътрудничество с него и формите на управлението му. Така описаният начин на разглеждане принципите на справедливостта Дж. Ролс нарича "справедливост като

⁴⁰ Сартори, Дж. Цит. съч., с.129- 130.

⁴¹ Виж Дронзина, Т. Цит. съч., с. 58.

⁴² Пак там, с.59.

⁴³ Ролс, Дж. Теория на справедливостта.С., 1998, с. 20.

⁴⁴ Пак там, с. 13.

⁴⁵ Ролс, Дж. Цит. съч., с.13.

⁴⁶ Пак там, с.13.

равнопоставеност⁴⁷. Определена по този начин тя отговаря на изискването на традиционната теория на обществения договор.

Справедливостта като равнопоставеност, според Дж. Ролс, се реализира посредством два основни принципа, от които произтичат всички останали. Първият гласи: "Всеки човек трябва да има равно право на най-широката цялостна система от равни основни свободи, съвместима с подобна система на свобода за всички"⁴⁸. Според втория "Социалните и икономически неравенства трябва да бъдат устроени, така, че да са както:

а / от най-голяма полза за най-малко облагодетелстваните, в съответствие с принципа на справедливите спестявания, така и

б/ закрепени за служба и длъжност, открити за всички в условията на справедлив равен шанс"⁴⁹.

Общата концепция, до която достига Дж. Ролс е : "Всички основни социални блага – свободата и шансът, приходите и богатството, както и основата за самоуважението - трябва да бъдат разпределени по равно, освен в случая, когато неравното разпределение на всяко от тях или на всички заедно не носи някаква полза на най-слабо облагодетелстваните"⁵⁰.

Мярата на справедливост в обществото, според теорията на Дж. Ролс се договаря от хората, живеещи в него. Принципите, от които се изхожда, следва да се възприемат от всички като рационални. Те гарантират свободата и равния шанс при разпределение на социалните блага и привилегии.

Характеризираните ценности на либералната демокрация се прилагат от либералните политическите дейци при участие във формирането и осъществяването на държавната политика като субекти в публичния процес на политическото ръководство на обществото.

2. Изводи

В заключение могат да се направят някои съществени изводи за влиянието на политическите ценности и идеали на либерализма върху формирането на модерната политическа теория и практика.

Първо, издигнат е човекът с неговите същности сили като най-голяма ценност и фактор за прогреса на обществото. Идеите за човешките права залягат както в теорията, така и в правителствени и неправителствени документи в тяхна защита.

Второ, разработени са проблемите на правовата държава, заедно с преоценката на практическия ѝ опит са формирани ценностите и се конституира обликът на конституционната правова държава след Втората световна война.

Трето, съгласието между човешките индивиди за общи действия, в рамките на национално-държавната общност либерализмът постига с прилагане ценностите на либералната демокрация – свобода, равенство и справедливост, водеща между които е свободата. Те се формират с прилагане на консенсусния подход.

Прилагането на ценностите на либералната демокрация от гражданите и политическите институции при решаване проблемите на съвместния им живот обезпечава свобода и шансове за действия както за постигане на индивидуалните им цели, така и за решаване проблема за създаване на благоденстващо общество.

⁴⁷ Пак там там, с.21.

⁴⁸ Пак там, с. 306.

⁴⁹ Пак там, с.366.

⁵⁰ Пак там.